

зростають вимоги щодо здійснення виробничих функцій, спеціалізованих завдань та практичних вмінь, якими мають володіти фахівці з менеджменту в умовах розвитку НТП при втіленні у виробництво інноваційних технологій у різних галузях економіки.

Таким чином, основними напрямками формування та розвитку професійних компетенцій менеджерів-економістів на підприємствах повинні бути різні форми і методи їх навчання у вузах, з урахуванням особливостей галузевої спеціалізації підприємств, для усунення суттєвих невідповідностей між вимогами до практичних навичок на робочих місцях, посадах і рівнем фахових знань та вмінь молодих спеціалістів, що на них претендують. Це дозволить забезпечити підвищення загальної кваліфікації випускників вузів в аспекті, відповідному стратегії інноваційного розвитку кожного з вітчизняних підприємств.

Тимочко Н. О., канд. екон. наук, доцент
кафедри історії та теорії господарства

НОВІ МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ПАМ'ЯТОК ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

Розробка курсу «Історія економіки та економічної думки» визначила необхідність застосування нових методологічних засад, які б дозволили розглядати еволюцію господарства та висвітлення її в економічній думці з дещо інших позицій ніж це робилося раніше на засадах марксистської методології. Такою методологічною базою стає цивілізаційна парадигма і системний підхід до вивчення еволюції господарської системи суспільства та її відображення в пам'ятках економічної думки. Підходячи з цих позицій до вивчення пам'яток економічної думки античного періоду, нами зроблено спробу знайти в них ті важливі елементи, які дозволяють поглибити наші знання щодо стану господарської системи суспільств Західної цивілізації в розглядуваний період, зокрема з'ясувати як представлено в античній (давньогрецькій) думці взаємозв'язки між виро-

бництвом і споживанням, власне характеристики відносин власності на ресурси (форми залежності індивідів соціальні), суспільний поділ праці (форми залежності індивідів функціональні) та форми господарств як поєднання власності і суспільного поділу праці.

Виходячи із зазначених підходів, звертаючись до літературної спадщини Давньої Греції, вивчаючи праці відомих авторів, слід зосередити увагу на таких моментах: характеристика власності на ресурси у пам'ятках давньогрецької думки, до яких відносимо перш за все праці Ксенофонта, Платона, Арістотеля, а також інших джерел, які зачіпали цю проблему; розкриття процесів, що характеризують суспільний поділ праці, використовуючи зазначені джерела; розкриття основних форм господарств Давньої Греції, також використовуючи вже зазначені джерела.

Характеристику відносин власності у Давній Греції варто розпочати з так званих Гортінських законів (о. Крит), що датуються VI — V ст. до н.е., але включають закони більш раннього часу. Цей документ свідчить, що в зазначеному полісі (Гортіна) існувала індивідуальна власність, але лише на майно, а на землю (засоби виробництва) ще ні. Про це свідчить відсутність згадки про землю у законах про спадок, скоріше за все у Гортіні земля була у спільній власності, а громадяни користувалися окремими ділянками (кларами). Окремо йдеться про право власності на рабів, але рабство не носить тут класичного характеру, адже сільські раби користуються землею, володіють худобою й іншим майном (6, с. 77—80).

Важливим джерелом, яке дає уявлення щодо розвитку відносин власності в Давній Греції, є законодавство Солона (594 р. до н.е.), про яке можна дізнатися з творів окремих давньогрецьких авторів, адже оригінал до нас не дійшов. Так, у праці Арістотеля «Афінська політія» зазначається, що Солон «звільнив народ і на даний, і на майбутній час, заборонивши давати гроші у позику на кабальних умовах, видав відповідні закони і скасував борги як приватні, так і державні...» (6, с. 111). Вже сам факт повернення земельних ділянок, які були відібрані за борги, означав наявність права власності на ці ділянки, адже факт закладу їх означав право розпорядження.

Заслуговує на увагу також уривок з праці Плутарха «Вибрані біографії», присвячений також законам Солона: «Солон прославився також і законом про заповіти. Раніше не можна було скласти заповіти, але майно і господарство померлого повинно було залишатися в роді померлого. А Солон надав право кожному віддати своє майно кому захоче, якщо тільки у нього немає закон-

них дітей... і зробив майно добром власників» (6, с. 115—116). Цей уривок свідчить про розклад родового строю і зростання прав власності.

Важливо також звернути увагу на трактування власності Арістотелем, який чітко поставив питання щодо спільної та індивідуальної власності (див. 2, с. 40—41), вказавши на недоліки спільної власності на землю. Взагалі до питання власності Арістотель звертається неодноразово, визначаючи її місце в господарській системі. Так, у кн.1 «Політики» він розглядає природу власності у домашньому господарстві, зазначаючи, що «власність є частина дому», а «придбання власності для господаря дому є немовби знаряддям для його існування», «власність — знаряддя активної діяльності». (2, с.18—19).

Питання поділу праці та його впливу на якість продукції та збільшення обсягів виробництва ми зустрічаємо у праці Ксенофонта «Кіропедія»: «...Людині, яка займається багатьма ремеслами, неможливо виготовляти все однаково добре. Навпроти, у великих містах, завдяки тому, що у кожному предметі мають потребу багато хто, кожний майстер може забезпечити своє прогодування і з одного ремесла...Зрозуміло, що той, хто проводить час за такою обмеженою роботою, той і спроможний виконувати її найкращим чином» (3, с. 188).

Платон пов'язує поділ праці з виникненням держави: «Держава виникає тоді, коли будь-хто з нас самотужки не може забезпечити собі вкрай необхідні речі, а має потребу ще багато в чому» (5, с. 145). У той же час він зауважує, що «можна зробити все в більшій кількості, краще та легше, якщо виконувати одну якусь роботу відповідно до своїх природних здібностей і, до того ж, вчасно, не займаючись іншими роботами» (5, с. 146), тобто пов'язує поділ праці із зростанням її продуктивності та збільшення обсягів виробництва. Розвиток же виробництва призводить до поглиблення обміну та розвитку торгівлі (5, с. 147—152). При цьому в ідеальній державі «слід виробляти не лише те, що є достатнім для самих себе, але й усе, в чому мають потребу там, [звідки ввозять те, що потрібно тут]» (5, с. 147).

Поділ праці в ідеальній державі Платона відбувається відповідно до потреб та природних нахилів (здібностей), тобто кожна людина залучає то одного, то іншого для задоволення тієї чи іншої потреби. Найбільшою потребою Платон називає їжу, другою — житло, третьою — одяг і т.д., а забезпечити себе цим всім держава повинна так, «що хто-небудь буде землеробом, інший — будівельником, третій — ткачем...» (5, с. 147)

і т.д. Поділ праці за здібностями й визначає соціальну структуру ідеальної держави.

Аристотель, надаючи соціальну структуру ідеальної держави, також говорить про суспільний поділ праці, виділяючи за видом занять вісім розрядів населення (1, с. 104—106). Проте розвиток торгівлі Аристотель з поділом праці не пов'язує, а лише із зростанням потреб, поглибленням суспільних зв'язків: «...У первісній родині все було спільним; коли ж вона розділилася на багато родин, то члени їх стали відчувати гостру нестачу в багатьох предметах, і тому виникла необхідність в обміні» (2, с. 16).

Щодо господарських форм, то у Ксенофонта немає докладного їх опису, хоча в його «Домоведенні» можна знайти їх елементи. Сам термін «ойкономік» він розглядає з позицій певної науки, яка є такою, «за допомогою якої люди можуть збагачувати господарство, а господарством... є все без виключення майно, а майном кожного ми назвали те, що корисно йому у житті, а корисне... — це все, чим людина вміє користуватися» (4, с. 270—271). Не розкриваючи організації виробництва, його окремих форм, Ксенофонт приділяє значну увагу питанням його ефективності, при чому саме отриманню доходу: «Для людей, що вміють піклуватися про справу і сумлінно обробляти землю, землеробство — найефективніший засіб збагачення» (4, с. 317).

А в праці Ксенофонта «Про доходи міста Афін» розглядається організація видобутку срібла у копальнях, які можна розглядати як господарську форму. Будучи переконаним, що зростання виробництва срібла залежить від кількості робочих рук, а срібла ніколи не буває забагато, він пропонує державі придбати рабів, яких можна використовувати у видобутку срібла, а також здавати їх в оренду, що забезпечить додатковий дохід до міської скарбниці (6, с. 206—207).

Поява елементів товарності в натуральній системі господарства Давньої Греції обумовлює й зміни у формах господарств. Ремісничє виробництво набирає все більшого значення, з'являються великі ремісничі майстерні (ергастерії), в яких широко застосовується праця рабів, що набирає так званого класичного вигляду. Уявлення про ці майстерні дають деякі документи того часу, зокрема промова відомого оратора того часу Демосфена на суді проти власного опікуна, який розікрав його спадщину, в тому числі й великі рабські майстерні (6, с. 202).

Таким чином, нами зроблено спробу провести аналіз економічної думки Давньої Греції з методологічних позицій цивілізаційної парадигми та системного підходу.

Література

1. *Аристотель*. Никомахова етика // Соч. В 4-х т. — Т.4. — М.: Мысль, 1983. — С. 58—293.
2. *Аристотель*. Політика. — К.: Основи, 2003. — 293 с.
3. *Ксенофонт*. Киропедия. — М.: Наука, 1976. — 335 с.
4. *Ксенофонт*. Домострой // Ксенофонт Афинский. Сократические сочинения. — М.; Л.: Академия, 1935. — 247—320 с.
5. *Платон*. Государство // Собр. Соч. В 3-х т., 4-х кн. — М.: Мысль, 1071. — С. 89—454.
6. Хрестоматія з історії стародавнього світу. — У 3-х т. — Т.2: Греція і еллінізм. — К.: Рад. школа, 1954. — 324 с.

Тищенко М. П., канд. екон. наук, асист.
кафедри політичної економії
обліково-економічних факультетів

МОБІЛЬНІСТЬ ВИКЛАДАЧІВ — БАЗОВИЙ ПРИНЦИП СУЧАСНОЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ

Постановка проблеми. Інтеграція України до Європейського простору вищої освіти передбачає участь українських університетів в європейських освітніх програмах, подорожі-стажування українських викладачів до країн ЄС, вивчення мов держав-членів ЄС тощо. Навчання та дослідницька робота закордоном збагачує індивідуальний досвід людини, надає їй можливість дізнатися більше про інші моделі створення та поширення знань, дозволяє їй розширити мережу своїх контактів та свого спілкування.

Метою даної статті є висвітлення питання можливості підвищення мобільності викладачів як базового принципу сучасної європейської освіти.

Виклад основного матеріалу. Мобільність дозволяє освіті бути більш відкритою до нових тенденцій, зміцнювати міжкультурну і міждисциплінарну комунікацію. Запровадження мобільності викладачів сьогодні передбачає створення нової системи підвищення кваліфікації та перепідготовки професорсько-викладацького складу, яка задовольняла б потреби ринкової економіки України